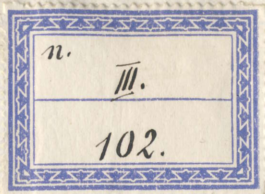
JE LI DIMITAR I. BISKUP ZAGREBAČKI JOŠTE KAO TAKOV BIO KARDINAL?

OD

NIKOLE HORVATA.

U ZAGREBU.

1856.

n.
III.
102.

Je li

DIMITAR I.

biskup zagrebački

jošte kao takov bio kardinal?

Pověstni pokus

od

Nikole Horvata,
profesora bogoslovja.

U Zagrebu, 1856.
Tiskom Dra. Ljudevita Gaja.

PREUZORITOMU, PREUZVIŠENOMU I PREČASTNOMU

GOSPODINU

JURJU HAULIKU VÁRALJSKOMU,

S. R. C. STOŽERNIKU, PÈRVOSTOLNE ZAGREBAČKE CÈRKVE NADBISKUPU, BL. D. MARIE TOPUSKE OPATU, CARSKOGA LEOPOLDOVA REDA VELEKÈRSTA VITEZU, I REDA SV. STĚPANA KRALJA APOŠT. POVELITELJU, SL. VARMEDJE BREZNIČKE VÈRHOVNOMU I VĚKOVITOMU ŽUPANU, NJIH. C. K. APOŠT. VELIČANSTVA DÈRŽAVNOMU TAJNOMU SAVĚTNIKU, BOGOSLOVJA DOKTORU

PRIGODOM NJEGOVA POVIŠENJA

NA

STOŽERNIČKO DOSTOJANSTVO

POSVETJUJE

U SMĚRNOJ PODANOSTI

PISAC.

Dum juga montis aper, fluvios dum piscis amabit,
Dumque thymo pascentur apes, dum rora cicadae:
Semper honos nomenque T u u m laudesque manebunt.

Virgilii Mar. Ecl. V.

PREUZORITI GOSPODINE!

Nad povišenjem Vaše Uzoritosti na uzvišeno dostojanstvo stožernika svete rimske cèrkve raduje se u Vašem duhovnom stadu staro i mlado, malo i veliko, te Vam prigodom ovom, kada pèrvi put kao kardinal dolazite na stolicu zagrebačku, veselje svoje očituju věrni Vaši svetačnim dočekom, uzhitjenimi uzklici, sèrdačnimi čestitkami, skladnimi pěsmami i milozvučnim spěvom.

Nitko ipak neima toliko uzroka, da s toga obiluje radostnimi čuvstvi, koliko duhovničtvo Vaše, kojemu je glava njegova krunom zaslužene slave toli dično ověnčana. A u ovom kolu i ja, premda najmanji medju bratjom, dělim ipak s njom veliku čest obćega našega radovanja.

Iskrena i sèrdačna radost neda se zatajiti, — hoće da na vidělo izadje!

Meni su se iznevěrile pěvačice vile, te mi nije dano, da toli svetačnom prigodom zaoděnem čuvstva svoja sjajnim odělom i uresim ga milovidnimi kiticami pěsničkoga cvětja. Zato mi nepreostaje ino, nego da pred visoko lice Vaše Uzoritosti stupim u prostih doduše, al čistih i domorodnih haljinah.

Tim povodom i tako je postala i ova kratka razprava, u kojoj sam nastojao dokazati, da ste Vi, Preuzoriti Gospodine! pèrvi, koj na stolici zagrebačkoj sědi kao stožernik, — pèrvi, koj je istoj stolici i věrenici svojoj pribavio diku grimiznoga ruha.

Zato sniženo molim, da Uzoritost Vaša kao pèrvi hèrvatski kardinal ovaj hèrvatskim jezikom pisani pověstni pokus prirodjenom si blagosti milostivo primiti blagoizvoli kano slabi znak onoga sinovskoga podanstva, neograničenoga štovanja i strahopočitanja, koja čuvstva premnoge izgledne krěposti Vaše Uzoritosti ulěvaju

Vašega Preuzoritoga Gospodstva

prepokornom sinu

Nikoli Horvatu.

Izmedju sedamdeset i šest vèrhovnih pastirah, koji su dosad na biskupskoj stolici u Zagrebu sědeći upravu duhovnoga stada rukovodili, mnogi su krotkoćom ćudi i evangjeoskom blagosti, mnogi směrnom pobožnosti i svetostju života, mnogi njegovanjem umětnostih i unapredjivanjem znanostih, mnogi gradjenjem cèrkvah božjih i podizanjem učionicah, mnogi podupiranjem obstojavših ili zakladanjem novih zavodah, mnogi obilnom milostinjom i ulaganjem glavnicah na koristne svèrhe sebi pred Bogom i světom dično osvětlali lice, a po sebi proslavili i duhovnu svoju zaručnicu. Bilo ih je, koji su u upravljanju biskupije i na cèrkvenih skupštinah sve blago pastirske brižljivosti, sve obilje neutrudive revnosti, svu jakost neuzkolebiva postojanstva, svu moć kèrstjanske ljubavi, svu silu krotke stèrpljivosti, svu odvažnost apoštolske slobodnosti, svu krěpost pronicava uma, svu slast blagorěčnoga slova, sve ponuke čistoga sèrdca, sav upliv otčinskih opomenah, sve milinje čověkoljubne ćudi, svu věštinu izkustvom i znanjem stečenu, svu snagu razborite mudrosti upotrebljavali na dobro cèrkve i službenikah njenih i věrnih svojih. Bilo je opet drugih, koji su u kraljevskom věću dobrim savětom, na raznih poslanstvih obazrětnom věštinom, u javnih listinah okretnim perom, u višjih sudnicah pravednim odvětom, jakno zemaljski naměstnici mudrom upravom, po dèržavnih saborih silom rěči, a něki na bojnom polju i mačem u ruci za sigurnost, sreću, napredak i blagostanje domovine brinili se.

U ovoj toli sjajnoj povorci slavnih imenah i licah nalazimo někoje, koje je u svetom sboru rimskih kardinalah rumeljka zaoděvala. To su: Dimitar I., od 1376—1379. biskup zagrebački; Toma Bakač, od 1511—1518. upravljatelj biskupije; Gjuro I. Drašković, od 1563—1572. biskup zagrebački; i Gjuro III. Haulik varaljski, nadbiskup i pèrvostolnik hèrvatsko-slavonske cèrkvene dèržave. Jesu li ona pèrva tri kardinala

jošte kao biskupi zagrebački primiti u broj stožernikah svete rimske cèrkve? ili je sadanji naš preuzoriti gospodin kardinal pèrvi grimizom tako uresio stolicu zagrebačku, kakono pèrvi kao pèrvostolnik na njoj sědi? To je u ovaj par, kadno se s pravednim ponosom radujemo s dostojanstva, na koje je naš vèrhovni pastir slavno povišen, — kadno se radujemo s odlične časti, koja s duhovne naše glave prelazi i na cèrkvu i na domovinu našu, — to je svakako nemanje znamenito no zanimivo pitanje.

Toma Bakač bio je nadbiskup ostrogonski, te je u města svoga sinovca Ivana V. Bakača inače Erdödy-a, naimenovanog biskupa zagrebačkog, buduć ovaj potrebite za biskupsko dostojanstvo dobe jošte navèršio nije bio, samo upravljao biskupijom zagrebačkom. Gjuro Drašković dobio je već godine 1572. naslov kaločkoga nadbiskupa, prešao je g. 1578. na gjursku biskupiju, a tek god. 1585. uvèrstio ga je Siksto V. u sbor kardinalski. Istinito je dakle, da ova dvojica nisu bili kardinali kao zagrebački biskupi. Neimamo toliko i takove izvěstnosti glede *Dimitra* I., biskupa zagrebačkoga. Zato nastaje pitanje: je li on kao biskup zagrebački u visoko věće svetoga otca primit ili ne? — To jedni tvèrde, drugi poriču, ovi samo nagadjaju, a oni dvoje, ini opet ništa neodlučuju.

Gospodin J. E. Borovečki objavio je dne 5. sèrpnja tek. god. u 154. br. „Nar. Novinah" — dobrom dakako naměrom, a vidit ćemo kakovom srećom — članćić pod naslovom: „Dimitar I. biskup zagrebački jošte kano takov stožernik svete rimske cèrkve," u kom radi toga, što je u naših domaćih listovih već opetovano tvèrdjeno, i što usléd tih tvèrdjenjah ljudi obćenito misle, da je sadanji naš kardinal i nadbiskup, preuzoriti gospodin Juraj Haulik, pèrvi zagrebački vèrhovni pastir kao takov stožernik, — hoće da izpravi to krivo mněnje, pa uvěri, — kao što se već iz naslova razabrati može, a on sbilja odrěšito tvèrdi, — „da je Dimitar taj prije, nego je postao bio štrigonskim pèrvostolnikom, dakle jošte kano biskup zagrebački, bio stožernik." Glavni sadèržaj ovoga članćića uzele su iz Nar. Novinah i ovdašnje němačke novine „Agr. Ztg." u 155. broj od 7. sèrp. s priměthom, da je zagrebačka sto-

lica sada drugi put popunjena kardinalskim dostojanstvenikom. Putem ovih novinah razprostranilo se je isto mněnje na sve strane.

Pisac pomenutoga člančića, g. Borovečki, bio je tako dobar, te je i uredničtvu „Zag. kat. lista" priobćio isti članöić za objavu. Buduć sam pako ja kao urednik istoga lista u njem već opetovano tvèrdio, da je sadanji naš preuzoriti kardinal pèrvi na stolici zagrebačkoj, a i istoglasna tvèrdjenja svojih dopisnikah bez svake protuopazke priobćivši tim načinom za svoja činom priznao: to me je već něšto osobni obzir, a něšto dužno svojim dopisnikom štovanje nukalo, da u tom pogledu obzirno postupam; ljubav pako istine i domaće naše pověstnice sasvim me je odlučila, da se o temeljitosti priobćenoga si sastavka i njegova tvèrdjenja prije točno ubavěstim, nego ga pošaljem u běli svět. S toga sam prije svega objavljenje pomenutoga sastavka odgodio dotle, dok se sam uputim, u koliko je osnovan ili ne?

Iz uzporedjenja toga sastavka s Kèrčelićevom [1]) pověstnicom zagrebačke cèrkve, na koju se i g. pisac poziva, vidi se, da je on sve svoje oružje povadio iz istoga Kèrčelića, samo što je g. B., što se valjda razlici u dobi pripisivat imade, mnogo vrućije kèrvi, odvažnije ćudi i hrabrenijega sèrdca od Kèrčelića; jer dočim se je starijem i hladnokèrvnijem Kèrčeliću istim oružjem snabděvenom samo věrojatnije [2]) činilo, da je Dimitar I. godine 1378. kao zagrebački biskup imenovan kardinalom, — kaže pod istom kacigom i oklopom, s istim kopjem i oštropercem u rukah mladji i sèrčaniji g. B. sasvim s junačkom smělosti, da je isti Dimitar „jošte kano biskup zagrebački bio stožernik", i da „već ove godine (1378.) naš Dimitar morao je biti stožernik." Al buduć u ovakovoj borbi neodlučuje sèrčanost i věština borčeva, već valjanost i jakost oružja, s toga ću u razpravljanju gori stavljenoga pitanja, ostavivši g. B. kao i onako ne sasvim věrnu snimku, imat pred očima samo Kèrčelića, koj je prava u tom poslu matica.

---

[1]) Balt. Ad. Kercselich: Historiarum cath. Ecclesiae Zagrabiensis, Zagrabiae p. 135.

[2]) Kerchelich Hist. na navedenom městu: „Nobis tamen credibilior videtur Spondani sententia, qui creationem hanc ad annum 1378. Diemque 14. Kalen. Octobris collocat." Zatim: „Demetrium eodem Anno Cardinalem factum evadit credibilius."

Kèrčelić osniva svoje tvèrdjenje, da je Dimitar I. jošte kano biskup zagrebački postao kardinal, pozivajući se na Spondana bez svakoga navoda; — zatim prepisujući Ciaconieve rěči: „cui praedictus Pontifex Pannoniae Regis rogatu Ecclesiam Strigoniensem commendat, quae ejus in Cardinalitium Senatum lectione pastore vacaverat"; — napokon napominjući iz knjige Samuela Timona: „Purpura Pannonica" slědeće město: „Ab eodem namque Pontifice Titulo SS. Quatuor Coronatorum cooptatus est. Demum ex humanis erepto Thomâ Metropolita, dispensante Urbano Strigoniensi sedi praeesse, et Aulae Regiae Cancellarii munia obire jussus est Anno à partu Virginis 1379." — Evo to su svi Kèrčelićevi razlozi! Da vidimo, koliko ovi važe, i koliko im u rěšenju ovoga pověstničkoga pitanja odlučive snage podat možemo i smijemo.

Ciaconius živio je u drugoj polovini 16. i na početku 17. věka; napisao je dělo: De vitis Pontificum et Cardinalium, koje je u Rimu 1601. a drugi put isto tamo godine 1677 tiskano, iz kojega je Kèrčelić napomenuto město, ipak bez naslova děla i navoda stranke prepisao. Henrik Spondanus, nastavljatelj Baronievih cèrkvenih lětopisah [3]) i biskup pamierski (Appamiarum Galliae) življaše od 1568—1643. Jesuita Samuel Timon, domaći spisatelj i rodom Slovak iz Turc u trenčinskoj varmedji, živio je od 1675. do 1736. godine, i izvan děla, [4]) na koje se naš Kèrčelić poziva, no koje něki pripisuju jesuiti Gjuri Škoda [5]) (1679. do 1756.), Moravcu iz Kroměřiža, napisao je jošte mnogo inih ugarske pověstnice ponajviše se tičućih knjigah velikom istina marljivosti, ali nedovoljnom točnosti i kritičnom opreznostju, kao što ćemo niže dokazati. — Rěči dakle ovih spisateljah, kakove god bile, buduć

---

[3]) Annalium eccles. Card. Caes. Baronii Continuatio per Henri. Spondanum. Parisiis 1640—1641. II. Tomi. Fol.

[4]) Purpura Pannonica seu Vita et res gestae S. R. E. Cardinalium, qui aut in ditionibus S. Coronae Hungariae, aut Regibus sanguine conjuncti, aut Episcopi Regni fuere. Tyrnaviae 1715. Fol. Cum additamentis Cassoviae 1745. Aucta et emendata Claudiopoli 1746. in 8.

[5]) V. Scriptores Provinciae Austriacae Societatis Jesu. Viennae 1855. Tom. I. p. 365.

nisu nit očevidci nit suvremenici bili dogodjaju, o kom svědoče i o kom se pita, već pèrvi do 180, drugi oko 250 a tretji preko 300 godinah odanj udaljeni, — rěči njihove neimaju same po sebi nikakove odlučive sile za pověstnika, već samo toliko važe, koliko oni pisci tvèrdjenje svoje dostavěrno dokazuju. To je dobro osětjao i Kèrčelić, te se nije usudio, oslanjajući se na svědočbe ovih porukah, za čělo i ujamčeno tvèrditi, da je Dimitar sbilja kao zagrebački biskup bio kardinal, već mu se je to samo věrojatnije činlo, nego da nije. I Farlata [6]) su ovi Kèrčelićevi jamci toli malo o istinitosti rečenoga tvèrdjenja uputili, da, premda prije povišenje na kardinalstvo, a zatim poděljenje nadbiskupije ostrogonske spominje, ipak odmah, dočim protivno o tom mněnje drugih napominje, sam od svoje strane ništa neodlučuje, neznajući ni simo ni tamo. Budué dakle ovi po Kèrčeliću navedeni svědoci pred sudištem nepristrane i kritične pověstnice neimaju dokazujuće važnosti i odlučive krěposti, nemožemo i nesmijemo se na njihov ugled tako osloniti, da iz njihovih pukih rěčih konačnu i odrěšitu presudu izrečemo. U tom dakle položaju nepreostaje ino, nego primit putnu palicu u ruke, i potrudit se po mogućtvu tja do vrela, iz koga je ova stvar mutna i zamuljena do nas potekla, da se tamo, gdě je voda najbistrija i kojekakovimi inorodnimi tvari jošte nepoměšana, ubavěstimo: što je i kako je? S toga uzroka uputio sam se i ja u ovdašnju dioecesansku knjižnicu, gdě sam se několiko danah zakopao medju svakojakoga lika knjige i knjižurine, iz kojih je bezpriměrno uslužni i prijazni g. knjižničar oko mene kao na obranu gotovo čitavu ogradu nanizao, dočim sam se ja u takovom sigurnom zaklonu bez ine brige pouzdano zabavljao sa samimi častnimi starci u starověčnom odělu. Poslědak tih mojih zabavah, i sve, što su mi o svojoj dobi kazali, i što sam se od njih u obziru stavljenoga si na čelo ovomu sastavku pitanja naučio, sve ću to iskreno i istinito, pozivajući se svedjer na vrelo, štovanim čitateljem priobćiti.

---

[6]) Dan. Farlati: Illyrici Sacri Venetiis 1775. Tom. V. p. 438—439: „Sunt, qui antea Archiepiscopum, deinde Cardinalem creatum fuisse tradant, contra quam Kerscelichius et Kovachevichius docent, itemque Samuel Timon in eo libro, qui inscribitur Purpura Pannonica. „Ab eodem . . . . (slěde rěči, koje i Kèrčelić navodi.)

U poduzetom ovom iztraživanju pridesilo mi se je, što je u drugom pogledu već mnogi vlastnik starijih sgradah izkusio. Misleći ovaj, da će manjim popravkom i troškom proći, odvaži se nanj; al kad se stane popravljat i dirne u sgradu, jadan i tužan on neočekivano opazi, da tu ima kamo više cèrvotočne, trule i oštetjene gradje, kojoj se popravkom doskočit mora, a da s pèrvobitno opreděljenim troškom potrebito dělo se neće moći namirit. Tako sam i ja u početku scěnio, da je u Kèrčelićevu životopisu Dimitra I. samo vrěme njegova povišenja na stožerničko dostojanstvo nesigurna greda, koju učvèrstit treba, i da će se to manjim trudom izvest moći; al kad tamo, pa malo potresem, poruši se toga kamo više, što niti slutio nisam, pa tako iz jednoga zla nastanu iz nenada dvě tri nove nevolje. I kao što nije moći više stičućih se bolestih u jednoga čověka najedanput lěčiti, već redomice jednu za drugom: tako mislim da valja i meni s mojim bolestnikom postupati, kod koga ću najprije putem pazljive diagnose razaznat mu sve bolne stranke, a zatim istom nastojati, da ga stavim u normalno stanje zdravlja. Tim načinom ista naměnjena svèrha po sebi hoće, da dvě točke izpitujem i rěšim. Najprije treba da sa životopisom Dimitrovim, kao što nam ga Kèrčelić podaje, povedem strogu iztragu, i čim točnije ustanovim vrěme, koje je rečeni biskup Dimitar upravljao stolicom zagrebačkom. Kada si tim postupkom sigurnu i stavnu osnovu položio budem, prokèrčit ću si ujedno put i preći na razpravljanje istoga glavnoga pitanja: da li je Dimitar sbilja kao biskup zagrebački bio kardinal ili ne?

I.

Polag Kèrčelića, Farlata, Smittha, Schematisma nadbiskupije zagr. i inih životopisacah bio je Dimitar I., prije nego je prenešen na stolicu zagrebačku, najprije srěmski, zatim varadinski biskup. [7]) Pèrvo je istina, drugo nije. Naš Dimitar bio je srěmski biskup od god. 1364. do 1368., kao što to svědoči više poveljah kralja Ljudevita, izmedju kojih navodim samo od 25. listopada 1364. gdě se ovako spominje: „Demetrio electo confirmato Syrmiensi;“ [8]) zatim od 3. sěčnja, 28. list. 25. ožuj. 24. ruj. godine 1367. dalje 30. sěč. i 23. svib. god. 1368. [9]), gdě je svuda podpisan „Demetrius Syrmiensis.“ Iz srěmske biskupije prešao je Dimitar ne na varadinsku, gdě nikad nebiaše biskup, već na e r d e l j s k u biskupsku stolicu, na kojoj je sědio od god. 1368. do 1376. kao što to opet potvèrdjuju povelje od g. 1368. (bez dana i měseca, gdě se o naslědniku njegovu kaže: „Stephano electo confirmato Syrmiensi“), zatim od 4. sèrp. 1369. 2. ruj. 1370. 2. sěč. 1371. 3. stud. 1373. 25. sěč. i 8. ožuj. 1376. U svih ovih poveljah podpisan je on „Demetrius Transsylvaniensis,“ a u dvih poslědnjih već stoji „Zagrabiensi . . . sedibus vacantibus“ [10]) Kako se je dakle slučilo, da su spomenuti i ini životopisci Dimitra načinili biskupom v a r a d i n s k i m, dočim o njegovom biskupovanju na erdeljskoj stolici ništa neznadu? Evo kako! Poměšali su ovoga Dimitra s dru-

---

[7]) Kercselich Hist. Cath. Eccl. Zagr. p. 135. „Sublato e vivis Stephano Demetrius succedit. Fuit is primum Syrmiensis, tum V a r a d i n e n s i s, ab anno 1355, ut ex Diplomatibus Regiis eruitur ad 1375, (quo ad Zagrabiensem Ecclesiam, causa Negotiorum Regis commodius tractandorum, Legationesque obeundas translatus) Episcopus.“

[8]) V. Geor. Fejér Codex Diplomaticus Hung. Budae 1834. T. IX. Vol III. p. 388.

[9]) V. Codex Dipl. Tom. IX. Vol. IV. p. 39, 48, 57, 63, 118, 123.

[10]) V. Cod. Dipl. l. c. p. 134, 179, 220, 229, 504. — Tom. IX. Vol. V. p. 84. 100.

gim Dimitrom (Demetrius de Nethke), biskupom varadinskim, koj je tom biskupijom upravljao od god. 1345. do 1370. [11]). No taj Dimitar, biskup varadinski, naš Dimitar već radi toga nemože da bude, što je on rečene godine 1370. umro. To je opazio i Pray, koj je svoju pověstnicu ugarske cèrkve velikom kritičnom oprez-nostju ponajviše iz poveljah sastavio, te poimence u tom Kèrčelića izpravlja [12]). Ako komu jošte sve to nebi dosta bilo, toga će sasvim uputiti sám Dimitar naš, dočim u dvih listinah, koje je 15. rujna 1381. već kao upravljatelj nadbiskupije ostrogonske i kardinal na korist kaptola erdeljskoga izdao, sám piše: „recognoscimus praesentium per tenorem, quod dudum, cum Ecclesiae T r a n s-s y l v a n i e n s i pontificali dignitate praefuissemus. . .“ [13]). Dakle sbilja Dimitar zagrebački nije bio nikad biskup varadinski, pa je Kèrčelić posèrnuo, kad se je u to ime pozivao na kraljevske povelje, koje upravo protivno dokazuju, — nego je iz biskupije erdeljske došao na stolicu z a g r e b a č k u. — Nastaje sada za našu razpravu važnije pitanje: kada je Dimitar na zagrebačku biskupiju došao? i dokle je njom upravljao?

Već sam gori više spomenuo, da u dvih poveljah kralja Ljudevita i to od 25. sěč. i 8. ožuj. god. 1376. stoji: „Zagrabiensi . . (imenuju se druge něke biskupije) sedibus vacantibus;“ — dakle je ono vrěme biskupija zagrebačka poslě smèrti biskupa Stěpana IV., koj je někako pod konac godine 1375. ili odmah na početku god. 1376. preminuo, bila izpražnjena, al Dimitar na nju ipak nije prenešen bio, pošto je u istih poveljah podpisan jošte kao biskup erdeljski. U povelji, kojom kralj Ljudevit zemljište oglejskoga patriarkata prima pod svoje okrilje, i koja je pisana dne 21. lipnja 1376. dolazi Dimitar kao biskup zagrebački [14]). Pače ima jedna jošte starija povelja, spominjuća Dimitra kao zagrebač-

---

[11]) Pray Specimen Hierarchiae Hungaricae Posonii et Cassoviae, 1776—1779. P. II. p. 175.

[12]) Spec. Hier. Hung. P. II. p. 175 (a): „Nec, ut est in Hist Ecc. Zagr. pag. 138. (135.) hic Demetrius ad Episcopatum Zagrabiensem traductus est, s e d D e m e t r i u s a l t e r, q u i E p i s c o p u s T r a n s s y l v a n i e n s i s f u i t.“

[13]) Cod. Dipl. T. IX. Vol. V. p. 497—498.

[14]) Cod. Dipl. l. c. p. 93.

koga biskupa, no buduć joj dan izdanja nije dosta razgovetno naznačen, bit će za našu svèrhu dovoljna i ona prijašnja povelja od 21. lipnja, tim više, što imamo jamca, kojim možemo jošte točnije opreděliti vrěme prelaza Dimitrova iz biskupije erdeljske na zagrebačku. Dosad dakle toliko znamo, da je Dimitar ne prije 21. lipnja 1376. dobio zagrebačku biskupiju. Al Pray [15]) opisivajući život biskupah erdeljskih kod Dimitra poziva se poimence na bullu Gèrgura XI. od 23. sěčnja 1376., kojom prelaz Dimitrov iz erdeljske stolice na zagrebačku potvèrdjuje. Ja istina ove bulle u onih više izdanjah Bullaria, što ih ima naša knjižnica, no koja su glede starijih papah vèrlo manjkava, nisam našao. No ugled Prayev, njegova poznata točnost, i to, što navedeno vrěme sbilja odgovara šestoj godini papinstva Gèrgura XI. dovoljni su razlozi, da mu rěči věrujemo. Što ova bulla do 8. ožujka nije u Ugarskoj poznata bila, to će nam lasno razjasniti okolnosti tadanjega vremena, kada niti poštah niti drugih sredstvah, kojimi danah ljudi medju sobom obće, jošte niti po imenu poznali nisu; a to nam ujedno neka bude za dokaz, kako je tada Rim od nas daleko bio, i koliko je trebalo vremena, da se od nas onamo dodje. Vladu dakle biskupije zagrebačke primio je Dimitar, koliko sam iz onovremenih listinah pronaći mogao, izmedju ožujka i lipnja 1376. — Kako je dugo bio biskup zagrebački? Poslědnji put nahodim Dimitra kao zagrebačkoga biskupa dne 14. sèrpnja 1378. [16]); a godine 1379. dne 11. veljače (Tertio die Idus Februarii) nalazim ga već kao nadbiskupa ostrogonskoga, [17]) radšta je on izmedju toga vremena na ostrogonsku metropoliju preći morao. Mislio sam, da se to nije mnogo prije veljače 1379. dogodilo, pošto tada a i jošte kasnije nije imao nadbiskupskoga pečata, već se je pèrvašnjim zagrebačkim posluživao. [18]) No odustao sam od toga mněnja, čim sam smo-

[15]) Pray Spec. Hier. Hung. P. II. p. 260: „(Demetrius) Anno 1376. X. Cal. Februarii transfertur ad Zagrabiensem, ut habet Gregorii XI. Bullarium Anno VI. Tom. III. pag. 56.“

[16]) Cod. Dipl. l. c. p. 259.

[17]) Cod. Dipl. l. c. p. 310.

[18]) Cod. Dipl. l. c. p. 329. „In cujus rei memoriam . . . praesentes nostras litteras eo, quod sigillum nostrum praedicto nostro Archiepiscopatui nondum erat ordinatum, appensione sigilli nostri authentici, quo eo tempore, dum Epi-

trio, da je u istoj povelji od 11. veljače 1379. već podpisan mu naslědnik Pavao biskup zagrebački. Sva je dakle prilika, da je Dimitar već u jeseni, a najdalje oko konca godine 1378 ili odmah na početku god. 1379. ostrogonsku nadbiskupsku stolicu dobio. To biva s toga jošte věrojatnije, što je po svědočbi navedene povelje od 14. sèrp. 1378. ostrogonska stolica tada već bila izpražnjena, koju je Ljudevit Dimitru, kao svom kancellaru, jamačno čim prije podělio, a kao što ćemo kasnije viděti, papa Vèrban VI. po prilici oko konca iste godine njega kao nadbiskupa potvèrdio. Tako dakle Dimitar I. pogledom na potvèrdu pape Gèrgura XI. (23. sěčanj g. 1376. — pros. god. 1378.) niti nije podpuno tri godine biskupom zagrebačkim bio, a u istinu (ožuj. g. 1376. — pros. g. 1378.) ovom biskupijom upravljao je najviše dvě godine i 8—9 měsecih, ne dakle četiri godine, kao što misli Farlati, nekmo li šest godinah, kako tvèrdi životopisac nadbiskupah ostrogonskih Smitth [19]).

Nisam nakanio pisat obširan i točan životopis Dimitrov, pa bi me to i odviše daleko odvelo od zadatka, što sam si ga stavio. Samo u kratko, koliko je u savezu s rěšenjem nazočnoga pitanja, napominjem, da je Dimitar jošte kao erdeljski biskup imao naslov tajnoga kancellara (Secretarius Cancellarius) [20]), a kao zagrebački biskup bio kancellar kraljevskoga dvora, izdavajući kao takov pod svojim imenom kraljevske povelje, [21]) a istu čast kancellara obnašao je on i kasnije kao nadbiskup ostrogonski i kardinal. To mi je valjalo napomenuti, da pokažem i ujedno izpravim neistinito gori navedeno tvèrdjenje Timonovo, polag kojega bi Dimitar istom godine 1379. kao kardinal i nadbiskup ostrogonski kancellarom bio

---

scopatui Zagrabiensi praeeramus, utebamur, duximus concedendas. Datum in Wissegrad, feria secunda proxima post Dominicam ramis palmarum. Anno Domini MCCCLXXIX."

[19]) Illy. Sacr. Tom. V. p. 438. — Nic. Smitth Archiepiscopi Strigonienses P. I. ed. altera Tyrnaviae 1758. p. 204.

[20]) V. Cod. Dipl. l. c. p. 164.

[21]) V. Cod. Dipl. l. c. p. 251. 253. U poveljah od 26. sěčnja i 16. ožujka 1378. čitam: Datum per manus Venerabilis in Christo Patris et Domini, Domini Demetrii, Episcopi Zagrabiensis, aulae nostrae Cancellarii, dilecti nobis et fidelis.

postao, dočim je on to u istinu već kao biskup zagrebački bio. — Radi njegovih vèrlih svojstvah a osobite věštine u upravljanju javnih i rěšavanju zamèršenih dèržavnih poslovah dobio je više važnih naručbinah u domovini i izvan nje, u kojih je zastupao kao poslanik Ljudevita kralja. U prolětju godine 1377. bio je on i tadanji hèrvatski ban Nikola Seč (de Zeech) na erdeljskom saboru u Tordi. [22]) Oko Petrova iste godine poslao ga je boraveći tada u Košicah kralj s rečenim hèrvatskim banom opet u Erdelj, da něke razmirice tamošnjih žiteljah razprave, ustanove preporne medje, a prava kraljevska i cèrkvena opreděle, te ih razluče od pravah plemickih [23]). Najvažnije ipak njegovo poslanstvo pada pod konac g. slědeće 1378.

Mladi papa Gèrgur XI. povratio se je 17. sěčnja godine 1377. uz neizměrno veselje rimskoga puka iz Avinjona u Rim, gdě je već slědeće godine na 27. ožujka u 47. godini života preminuo. Šestnaest tada u Rimu bivših kardinalah stupi dne 7. travnja 1378. u konklave, izabravši slědeći dan za papu Bartola Prignano, nadbiskupa bari-skoga i najslavnijega tadanjega pravoslovca, koj je uzeo ime Vèrbana VI. Premda su s početka ovaj izbor isti u Avinjonu zaostavši kardinali odobrili, i zapovědniku rimske tako zvane angjeoske tvèrdje, rodjenom Francezu, naložili, da istu tvèrdju preda izabranom papi: to je ipak Vèrban svojom odvišnom strogosti, kojom je vladat počeo, i kojom niti istim kardinalom praštao nije, i onih avinjonskih, a i u Rim se preselivših francezkih i někih talianskih kardinalah sèrdca tako si odtudjio, da su ovi, pod izlikom lětne vrućine, redomice mu dvor ostavljali i iz Rima se uputjivali u grad Anagniu (današnji Anagni). Izvan toga uvrědio je Vèrban svojim postupanjem i više talianskih vladalacah, koji su kroz svoje ljude nezadovoljstvo kardinalah jošte više podnětjivali i podhranjivali. Ovo nezadovoljstvo planù javnim činom, kad su ponajviše francezki kardinali i oni iz Avinjona, i mnogi od ovih iz Anagnie sakupili se u napuljskom gradu Fondi, te pod izlikom, da je Vèrban pod nasilnim uplivom rimskoga puka izabran, dne 20. rujna iste godine proglasili protupapom kardinala Roberta, geneveskoga grofa,

[22]) Cod. Dipl l. c. p. 161.
[23]) Cod. Dipl. l. c. p. 151—2.

koj je uzeo ime Klementa VII. Tim nastà ono zapadno razkolničtvo, koje sačinjava najžalostniji odsěk sredověčne cèrkvene pověstnice, dočim je razděljivalo kroz 40 godinah katoličanstvo, vladare i narode, svetjenstvo i puk, na dva protivna tabora, od kojih je jedna stranka drugu mèrzila i osudjivala. —

Da se ovim povodom narušeni mir i poredak kao i jedinstvo u cèrkvi povrati, poslao je uz druge vladare i ugarski kralj Ljudevit našega Dimitra (nisam mogao pronaći, da li jošte koga s njim? premda se spominju l e g a t i) u Taliansku k jednom i drugom papi. Kèrčelić misli prije k Vèrbanu a zatim ka Klementu. Nikola Smitth [24]) pako, spomenuti jurve životopisac nadbiskupah ostrogonskih, kaže, da je prije išao ka Klementu, pa onda istom k Vèrbanu. Bilo jedno ili drugo, toliko je izvěstno, da je on povodom ovoga razkolničtva poslan bio u Rim, i da prije 20. rujna, pače, uzamši u obzir vrěme, koje je tada glas o napomenutom razdvojenju u Ugarsku stići mogao, svakako prije studenoga 1378. nije mogao krenuti put Talianske, kamo je na opreděljena města jedva u prosincu rečene godine prispěti mogao. Kèrčelić navodi iz Spondana rěči suvremenoga spisatelja i pratioca pape Vèrbana, N i e m a, iz kojih se vidi, kako je isti papa kroz poslanike Ljudevitove ovoga nagovarao, da Ivani, sicilianskoj kraljici, navěsti rat, obrekavši, da će zato njegovu srodniku Karlu dračkomu poděliti napuljsku kraljevinu. [25]) Buduć je Ivana prije Vèrbanu privèržena bila, te uz ine

[24]) Archiepiscopi Strig. P. I. p. 204. o Dimitru piše: „A Ludovico Rege ad Clementem Antipapam allegatus, ut concordiam redderet Ecclesiae, cum nihil ab ambitioso extunderet, imo infra dignitatem habitus adiit Urbanum VI. Pontificem, a quo purpura donatur."

[25]) „Ludovicum Hungariae Regem per Legatos et litteras hortatus est, (scilicet Urbanus. P e r L e g a t o s vix ob temporum illorum vicissitudines suos, sed Regis Ludovici Urbano providentes — opazuje dobro Kèrčelić) ut dimissam cedis Andreae ipsiusFratris in Joannam vindictam resumens, Carolum Dyrrachinum Gravinae Comitem Regii illius sanguinis Principem, apud ipsum militantem cum copiis transmitteret, cui Ipse Urbanus Regnum (quod et alioqui ad ipsos pertineret, cum soli superessent masculi ex numerosissima Caroli Claudi Siciliae Regis prosapia) abdicata Joanna collaturus esset." V. Kerch. p. 135. — Ovaj Karlo bio je unuk Ivana vojvode dračkoga, koj je bio Ljudevita, ugarskoga kralja, netjak; dakle je Karlo dračķi bio u četvèrtom kolěnu srodan s Ljudevitom kraljem.

dragocěne darove i 40,000 dukatah poslala mu na dar, te istom kasnije odanj odpala i otvorenim pismom od 20. stud. 1378. [26]) naložila svojim podanikom, da Klementa priznadu za papu: imamo ovdě novi dokaz, da je Dimitar istom poslě toga vremena negdě u Rim prispio. Na tom poslanstvu nije se dugo bavio, buduć je već 11. veljače 1379. bio u Ugarskoj, i pod svojim imenom izdao kraljevsku povelju istoga dana. Izvěstno je nadalje jošte i to, da je Klement s njim, pošto ga je Dimitar htio skloniti, da se odreče i onako mu pravno nepripadajuće tiare, zlo postupao, dočim je od Vèrbana, komu je privèrženost od Ljudevitove i svoje strane izjavio, uljudno primit bio. Bezdvojbeno je nadalje, da se je u Ugarsku vratio (jerbo se je već 11. velj. 1379. tako podpisivao) kano nadbiskup ostrogonski, bivši prigodom svoga poslanja u Rimu od Vèrbana za takova potvèrdjen, od koga, kao što piše Smitth, istom prilikom dobi u Rimu nadbiskupski plašt [27]). Da li je Dimitru kao biskupu zagrebačkomu, dok jošte nije od kralja naimenovan bio nadbiskup ostrogonski, ovo poslanstvo pověreno? to se podpunom izvěstnostju opredělit nemože. Iz Timonovih već spomenutih rěčih, koje sam gori doslovno naveo, moglo bi se razabrati, premda on toga očito nekaže, da je Dimitar tada bio samo zagrebački biskup. To isto sasvim odrěšito tvèrdi i Kèrčelić [28]). Iz onih okolnostih, koje sam ja već gori spomenuo, čini mi se istini podobnije, da je Ljudevit već tada svoga kancellara Dimitra bio naimenovao nadbiskupom ostrogonskim; buduć ipak za to sasvim sigurnih i bezdvojbenih razlogah neimam, neću da to za cělo tvèrdim, zadovoljan time, što sam pokazao, da se o tom s historičkom izvěstnostju ništa sigurna nit simo nit tamo reći nemože. Jošte više; ja ću i dopustiti, da je Dimitar kao poslanik kod Vèrbana mogao jošte biti zagrebački biskup, i da je njegovo preměštenje za njim u Rim stići moglo. Samo opetujem jošte jednom, da je on

---

[26]) Fleuri Hist. Ecclesiastica Aug. Vindelicorum ac Oeniponti 1768. T. XXIV. p. 342.

[27]) Archiepiscopi Strig. P. I. p. 204: „Simulque Pallium accipit Romana in Urbe, a Ludovico secundum fata Thomae (?) ipsi destinatum."

[28]) Hist. Eccl. Zagr. l. c.: „Commorantem ergo apud Pontificem Romanum, Demetrium, Urbanus Cardinalem creat sub finem 1378. et qua adhuc Zagrabiensem Episcopum."

povrativši se iz Rima bio već na početku veljače nadbiskup ostrogonski. I ovaj dosadanjim izpitivanjem postignuti izvěstni poslědak bit će dovoljan, da u iztraživanju i rěšenju istoga glavnoga i bitnoga pitanja na čvèrstom temelju dalje stupam.

Na konac hoću da jošte dvě opazke primetnem k ovim cèrticam iz Dimitrova života. — Ono malo vremena, što je Dimitar ime biskupa zagrebačkoga nosio, više je drugdě, nego u biskupiji svojoj sproveo. Kao poslanik u raznih predělih, kao kancellar uz dvor kraljevski živući, čim se je više i slavnije poslovi dèržavnimi bavio: tim mu je manje preostajalo vremena i prilike, da se brini za svoje duhovno stado odanj ponajviše udaljeno. Radi tih okolnostih niti nije on osobitih zaslugah stekao na zagrebačkoj biskupskoj stolici kao njezin vèrhovni pastir, niti nam nije preostalo ikoje znamenitije dělo ili koj spomena vrědan dogodjaj, izvan spomenutih, za njegova biskupovanja. To je već Ritter (Vitezović) opazio s ovimi rěčmi: „Nihil haec praelatura in Ecclesia Zagrabiensi memorabile reliquit."

Drugo, što opazit imadem, jest to: Timon u opetovano već pozivanih rěčih tvèrdi, da je predšastnik Dimitrov na nadbiskupskoj ostrogonskoj stolici bio Toma metropolita. Smitth u svom spomenutom dělu istoga Tomu stavlja neposredno pred Dimitra i kaže, da je taj Toma umro god. 1378. Za njimi poveo se je i Kèrčelić to isto tvèrdeći, paće iz toga izvodeći, da je Dimitar kao biskup zagrebački valjda bio stožernik. [29]) Baveći se više no suhoparnim čitanjem onovremenih poveljah nadjoh, da su se ovi pisci prevarili. U poveljah od godine 1374. našao sam Tomu nadbiskupa podpisana: „Thomas Strigoniensis Archiepiscopus, Decretorum Doctor;" iste godine spominje se jošte Toma u jednoj presudi dvorskoga sudca Jakoba Špiskoga (Litterae Comitis Jacobi de Scepus, Judicis Curiae Regiae), koju je oko duhovah g. 1374. izdao [30]); a poslědnji put našao sam mu trag u papinskoj odluci dne 4. sèrpnja 1375. u

---

[29]) Hist. Ec. Zag. l. c. „et cum mors Thomae Strigoniensis, qui immediatus Demetrii Antecessor, 1378 constituatur, Demetrium eodem Anno Cardinalem factum evadit credibilius."

[30]) Cod. Dipl. T. IX. Vol. IV. p. 563. 649—650.

Avinjonu izdanoj, koju je něki „Joannes Fabri de Rambertivillari, Clericus Tullensis Dioecesis“ u ime nadbiskupa Tome podpečatio i podpisao. [31]) Već 25. sěčnja 1376. podpisan je u jednoj povelji „Joannes, olim Episcopus Vaciensis, nunc in Archiepiscopum Strigoniensem postulatus [32]), što će reći, da je prije kratkoga vremena nadbiskup postao. Poslědnji put nadjoh nadbiskupa Ivana u povelji od 18. ožujka 1378., dočim već u povelji od 14. sèrpnja iste godine stoji: Strigoniensi sede vacante [33]). — Nije dakle Toma bio neposredni predšastnik nadbiskupa Dimitra, zašto je onaj već u drugoj polovini g. 1375. preminuo bio, — već mu je predšastnik bio Ivan, bivši prije vacovski biskup. — Nemanje krivo imade Timon, dočim Dimitra istom kao nadbiskupa čini kancellarom, buduć iz poveljah gori navedenih jasno biva, da je on to već kao zagrebački biskup bio.

Evo koliko věre zaslužuje jamac Kèrčelićev Timon! Evo koliko je Kèrčelić, uzdajuć se odviš u ugled svojih svědokah, neistinah upleo u životopis Dimitra I. biskupa zagrebačkoga! Nekažem to, da iz daleka samo smanjim zasluge Kèrčelićeve, pred kojim se duboko klanjam, žaleći, što više Kèrčelićah u narodu našem nije bilo, želeći, da ih odsele više bude! Uvěren sam, da bi on, kad bi sva ona sredstva bio kod ruke imao, koja mi u ovo vrěme rabit možemo, mnogo kritičnije i točnije svoja děla spisao bio. Niti nije naša osobita zasluga, što koristujući se njegovimi žuljevi i stojeći na njegovih ledjih dalje oko sebe vidimo. Ja to jedino zato napominjem, da uvidimo, koliko opreznosti, pače nepouzdanja i sumlje treba, da se u porabi onih pisacah, koji nam pružaju gradiva za našu domaću cèrkvenu i gradjansku pověstnicu, neprevarimo, smatrajući sve za suho zlato, što nam ponudjaju, dèržeći sve za čistu istinu, što nam kažu. Ala će se mnogo znoja prije otèrti s čela, nego mi samo u pověstnici nadbiskupije zagrebačke iztrěbimo kukolj i plěve od čista zèrna! A kada će nam istom zaruděti davno žudjena a težko čekana zora onoga běloga danka, koja će nam u narodnoj knjizi doněti dostavěrnu pověst cèrkvene i gra-

[31]) Cod. Dipl. T. IX. Vol. V. p. 49—50.

[32]) Cod. Dipl. l. c. p. 84.

[33]) Cod. Dipl. l. c. p. 243. 259.

djanske naše prošlosti, da čitamo i saznamo, što nam je bio, i kako nam je živio, koje nesgode pretèrpio, i kakova děla tvorio ovaj naš jugoslavenski narod, kao što ga je Bog u ove blagoslovljene pokrajine směstio i do danas u njih občuvao?! — Sed motos praestat componere fluctus. Tiho čuvstva, gdě samo trězni razbor i hladni um treba da sudci budu!

Dosad dakle olupismo jezgru od svega, što nam ju je čistu sakrivalo, ajde sada da već pokušamo, kakova je?

II.

Prije svega hoću da se u napred ogradim proti svakoj i nesětnoj sumlji pristranosti ili podloga laskanja, kojimi bi me možebit tkogod nezasluženo potvoriti mogao. U to ime očitujem, da ja o pitanju, na koje sam odgovorit naumio, ovako mislim: Ako je Dimitar I., biskup zagrebački, jošte kao takov bio stožernik sv. rimske cèrkve: to je isto odlikovanje već dvaput biskupskoj zagrebačkoj stolici u dio palo, to je tim veća slava za istu biskupiju, koje sam i ja najmanji sin. Ako je pako Dimitar I. istom kao nadbiskup ostrogonski postao kardinal: zašto da si prisvajamo, što nas nikojim pravom neide, što naše nije? — zašto da se nepovlastjeno kitimo tudjim perjem? U ovakovom razpoloženju duha, bez svakoga pristrastja, nenatežući nit na jednu nit na drugu stranu, želim jedino, da najprije sebe dovoljno uputim, što ima istine u ovom pitanju? a zatim da svoje čitatelje o načinu i poslědku poduzetoga iztraživanja, izpalo ovo ovako il' onako, iskreno i savěstno ubavěstim.

Koliko protivnih mněnjah, koliko protuslovja, kakovo nesuglasje vlada medju sgodopisci o ovom pitanju, to pripověda već Kèrčelić pišući, da povišenje Dimitrovo na dostojanstvo kardinalsko jedni u godinu 1378 drugi u 1379. pače něki u 1381. stavljaju. [1]) Uz toliku neslogu kod kasnijih spisateljah bio bi dakle izlišan posao i izgubljen trud, kad bi historičku izvěstnost glede ovoga dogodjaja kod njih tražili; — a bilo bi i tašto nastojanje, kad bi za rěšit ovo zamèršeno pitanje samo pukimi nagadjanji, umětnim doslědovanjem iz njihovih neopreděljenih tvèrdjenjah, i silovitim na-

[1]) Hist. Eccl. Zag. l. c.: „Scimus inter scriptores controverti tam de promotorum ab Urbano Cardinalium numero, quam et anno creationis. Volentibus aliis 1379. hanc creationem, aliis 1381. factam fuisse. Nobis tamen credibilior videtur Spondani sententia, qui creationem hanc ad annum 1378. diemque 14. Kalen. Octobris collocat.“

vlačenjem pojedinih njihovih rěčih badava vrěme tratili. Mnogo bolje naplatit će se uloženi trud, ako se obratimo izravno na takove muževe, koji su u isto vrěme, kada se je pitani dogodjaj sbio, živili, i koji dakle zanj najbolje znati mogu, osobito ako se je isti u njihovoj nazočnosti slučio, čim ga i najbolje znati moraju. To su tadanji suvremenici i očevidci. Pa šta nam kažu ovi o dogodjajih svoga vremena, u koliko ovi zasěcaju u naše pitanje?

Biskup tudertinski [2]), o kom Raynald kaže, „earum rerum testis oculatus“, piše: „Dominus noster (Urbanus VI.) venit ad Romam, et descendit in S. Mariam Majorem, quia castrum S. Angeli tenebatur per adversarios, et deinde ivit ad S. Mariam in Transtiberim, et ibi stetit, donec castrum pervenit ad manus Romanorum.“ Malo dalje o naimenovanju kardinalah nastavlja: „Dominus noster in S. Maria de Transtiberim creavit et fecit XXIV. Cardinales, inter quos fuit Dominus Agapitus de Columna.“ (De schismate T. II. p. 48). — Očevidac i pratioc papin Theodorik Niem [3]) to isto opisuje obširnije ovako: „Videns dictus Urbanus se tunc sine Cardinalibus existere, dictosque curiales partim de die in diem taliter aufugere, et alios taliter de eorum statu titubare, coepit dolere, et quandoque me vidente flevit amare: et tunc primo cognovit, quia minus caute egisset in principio regiminis, et quod mala haec propterea fierent. Et tunc quoad remanentes curiales in ejus curia, se humiliando, plures eorundem ad diversa officia praedictae suae curiae, tunc vacantia promovit, et se valde gratum, adversitate docente, tunc reddidit erga ipsos, nec non simul et semel viginti sex Cardinales una die creavit existimans forte, quod de tanto numero eorum aliqui hujusmodi Cardinalatus fastigium utique acceptarent,

---

[2]) Pisao je svoje dvosvežno dělo „De schismate“ samo pod biskupskim naslovom „Episcopus Tudertinus“ bez imena i prezimena, a zvao se je valjda Stephanus Palosius, kog je Vèrban VI. iz tudertinskoga biskupa načinio kardinalom. V. Natalis Alexandri Hist. Eccles. Ferrariae 1762. Fol. Tom. VIII. p. 61.

[3]) Theodorik Niem bio je kasnije biskup kambrejski u Francezkoj, i kao takov na cèrkvenoj skupštini u Konštanciji mnogo je dělovao. Spisao je pověst svojedobnoga cèrkvenoga razkolničtva u dělu: „Libri quatuor de schismate.“

prout nec ipsum fefellit opinio, factum fuit. Et inter eosdem Cardinales de novo creatos, aliqui fuerunt Romani de omni statu, et multi ex aliis creatis, de novo Cardinalatus hujusmodi fastigium acceptantes, de diversis locis ad ipsum Urbanum subito accesserunt." (De schis. lib. 1. cap. 13) [4]. — Tomu činu jošte točnije opreděljuje vrěme sudobnik i pouzdanik kardinalah, koji su Vèrbana VI. izabrali, Toma de Acerno, biskup lucerinski (Luceriensis), dočim kaže: „Interea Dominus noster recessit Tibure, et venit Romam, . . . et in mense Septembri, scilicet in quatuor temporibus, fecit XXIX. Cardinales de Urbe, de Neapoli, et diversis regnis et partibus mundi." [5])

Ovakovih triuh važnih i nesumljivih muževah, koji su ono, što kažu, sami doživili i svojim očima motrili, jednoglasno svědočanstvo bilo bi podpun dokaz, odlučilo bi pred svakim sudištem. Neslažu se oni istina u broju naimenovanih kardinalah, no to je ovdě samo pobočna i podredjena okolnost, buduć su malo kasnije pišući ili na točan broj zaboraviti mogli, ili se ova razlika u brojevih nesmotrenostju njihovih prepisateljah u njihova děla podkrala. Slažu se pako oni posve u istoj bitnosti, slažu se t. j. o činu naimenovanja i o vremenu ovèršenoga toga čina. Polag sve trojice naimenovao je Vèrban VI. kardinale pèrvi put godine 1378., kada se je iz Tibura (današnjega Tivolia), kamo je bio 26. lipnja iste godine otišao, měseca rujna opet povratio. Toma de Acerno izrikom kaže, da se je to dogodilo měseca rujna u kvatre, kao što rimski pape već od někada u vrěme kvatrenih postah konsistoria dèržati i kardinale naimenovati običavaju. Budući da jesenske kvatre padaju vazda poslě blagdana uzvišenja sv. križa t. j. 14. rujna, to iste kvatre dolaze svagda izmedju 15. i 24. rujna; tim načinom je i Vèrban izmedju toga vremena svoje pèrve kardinale naime-

---

[4]) V. Odorici Raynaldi Annales Eccl. ab an. 1198. ubi Card. Baronius desiit, Coloniae Agrippinae 1691. Fol. Tom. XVII. p. 40—41.

[5]) Kod Muratoria Scriptores rerum Italic. Tom. III. P. II. col. 728. Ovo město nisam izvadio upravo iz Muratoria, buduć njegovih, za našu cèrkvenu i gradjansku pověstnicu veleważnih Scrip. rer. Ital. naša knjižnica žaliboże jošte neima, nego sam ga našao kod Jos Kollera Hist. Episcopatus Quinque Ecclesiarum, Posonii 1784. Tom. III p. 150.

novao. Fleuri opreděljuje kao dan toga naimenovanja subotu 22. rujna; [6]) Kèrčelić iz Spondana 18. rujna [7]). — Uzamši sada u obzir, da je Klement protupapa istom 20. rujna za papu proglašen, te da je Vèrban ili prije istoga proglašenja, ili najdalje dva tri dana kasnije, kada o učinjenom izboru svoga protivnika valjda niti ništa jošte znao nije, kardinale imenovao; — uzamši u obzir, da je Dimitar, reći ćemo tada jošte biskup zagrebački, upravo uslěd toga razkolničtva poslan u Rim, kamo je, dok je o tom glas u Ugarsku dopro i on daleki put prevalio, mnogo kasnije prispěti morao; — uzamši u obzir, da je polag Kèrčelićevih rěčih Dimitar prigodom i radi istoga poslanstva kardinalom postao: to iz svega toga jasno proizlazi, da, kad bi papa Dimitra upravo radi njegovih poslaničkih zaslugah prije, nego ih je i steći mogao, načinio bio kardinalom, morali bi s narodnom pěsmom udivljeni uzkliknuti: Mili Bože čuda golemoga! bio bi to pravi filius ante patrem! Bělodano je dakle, da Vèrban tada, kada se kaže, naime godine 1378. Dimitra nije nikako, i to radi istih razlogah, s kojimi se je to dokazati htělo, kardinalom naimenovati mogao. — Kèrčelić je zaboravio, ili u hitnji pišući nije utegnuo uzporedjivati vrěme i dane, pa je tako spomenuo něšto za se, što je upravo proti njemu, naveo za sebe razlog, kojim sam sebe pobija. Pozivajući se na Spondana metnuo si je u zao čas otrovnu guju u vlastita njedra; što je jednom rukom podignuo, to je u isti mah drugom prevalio.

Tim je Kèrčelićevo mněnje oprovèrgnuto; i buduć se za izvěstno znade, da Vèrban kasnije do godine 1379. nikoga više u kardinalski sbor primio nije: tim je ujedno dokazano, da Dimitar I. nije god. 1378. kao jošte zagrebački biskup imenovan kardinalom. Tako bi bio dan i odgovor na naše pitanje, pa bi ja sada mirnom svěsti pero odložiti mogao. Što to nečinim, uzrok je jedan kamen smutnje, na kog sam uzput posèrnuo, i koj je za vrěme moje dosad stečeno osvědočenje malo ne uzkolebao. Hoću da zabunu moju děle i štovani čitatelji moji.

---

[6]) „Praeterea die sabbati 18. Sept. Cardinales decrevit.“ Hist. Eccles. Tom. XXIV. p. 329—330. A. C. 1378.

[7]) „Nobis tamen credibilior videtur Spondani sententia, qui creationem hanc ad annum 1378. diemque 14. Kalen. Octobris collocat.“ l. c.

U imeniku rimskih kardinalah, što ga je sastavio Felix Contelorius, a priobćio Od. Raynald, dolazi spisak, u kom se poimence navadjaju XXIV. od Vèrbana VI. g. 1378. u svetu skupštinu uvèrstjena kardinala. U ovom imeniku stoji pod brojem XV. „Joannes Archiepiscopus Pragensis, presbyter tit. XII. Apostolorum;“ a pod brojem XVIII. „Demetrius episcopus (sic!) Strigoniensis, presbyter tit. SS. quatuor Coronatorum.“ [8]) Ako je ovaj imenik istinit, tada je, tako razabirah pametju, sve dosadanje dokazivanje oboreno, a sav trud u zalud. Reći samo naprěčac, da isti imenik nemože već radi navedenog razloga istinit biti i glasiti o god. 1378., premda bi na to něko pravo imao, toga ipak učiniti neću; vidi bo mi se, da bi to značilo više na Aleksandrovu čvor preseći nego li razrěšiti. A tako bezobzirno postupat i s toga nesmijem, što u istom imeniku nahodim već gori spomenutog Agapita de Columna pod br. XXI., što nadalje u njem čitam jošte drugih osam kardinalah, koji su sbilja god. 1378. naimenovani, i kojih je imena iz Ciaconia i Ughelina Fleuri pobilježio. [9]) Što se u ovom imeniku Dimitar nazivlje „Strigoniensis,“ to bi bio dokaz, da je istom kao nadbiskup ostrogonski kardinal postao. Ali zašto prije toga stoji samo „episcopus“ a ne „Archiepiscopus?“ Valjda je pisac nesmotrenostju izostavio „Archi.“ No taj „valjda“ neima odlučiva odvěta, pače ja neću da mu ikakovo pravo odvěta ustupim. Zar se nebi isto tako moglo reći: valjda je pisac stavio „Strigoniensis“, što je kasnije bio, a u istinu imalo bi poslě episcopus stati „Zagrabiensis“, pa bi to mogao biti dokaz, da je Dimitar jošte kao biskup zagrebački kardinal bio. — Sve ove, i kamo više jošte drugih mislih rojilo mi se je u glavi, zavedivši me u pravi labyrinth bez Ariadnine niti, a ja u pèrvi mah neznadoh ni kud ni kamo. — U točnom razglabanju pověstnih pitanjah samo nagadjanje, puko ma koliko oštroumno umkaranje bez stavne osnove nepruža dosta sigurnosti. Tko nezna, da je iz ovakova umstvovanja proklilo sto i sto ne samo različitih, nego često i protivnih mněnjah! Izkustvo nas uči, da ovakovim pukim mudrovanjem i u svagdanjem životu višeput se jednoista stvar čini

[8]) V. Raynaldi Annal. Eccl. T. XVII. p. 41.

[9]) Fleuri Hist. Eccles. T. XXIV. p. 330—331.

jednom běla, koju drugi za cèrnu dèrži. Nebi dakle valjalo nit probitačno bilo, da se na stavnom polju sbivših se dogodjajah izključivo samo ovom nesigurnom provodiču pověrimo, premda mu inače kao pratiocu i od mene sva čast i poštenje. Šta dakle da počnemo? — Svaka roba pozna se najbolje po sebi i iz bliza. Ajde da i mi ovom katalogu pazljivo pogledamo u lice, nebi li štogod u njem odkrili, što bi nas naučilo, koliko vrědi? koliko mu se pouzdat smijemo? i koliko věre zaslužuje? Da nam ovo poznanstvo lakše i na najkratji način za rukom podje, treba da imamo něko kao měrilo za to.

Poznato je, da svaki kardinal dobije od svetoga otca naslov (titulum) kojegod izmedju u to ime ustanovljenih mnogobrojnih rimskih cèrkvah, te upravo iz poděljivanja tih naslovah nastalo je i ime kardinal; buduć se ovo neizvodi neposredno iz latinske rěči cardo=stožer (odkud su naši Dalmatinci načinili stožernik), već se izvodi izpravno iz glagolja incardinare, što je u starijoj cèrkvenoj latinštini značilo toliko koliko intitulare ili Ecclesiae alicui adscribere [10]. Ovako zadobljeni naslov zadèrži svaki kardinal dokle živi, a za njegova života nemože ga nitko drugi dobiti. Kad bi se dakle dalo dokazati, da u Contelorievu imeniku imade novoimenovanih kardinalah s takovimi naslovi, koji su pripadali

---

[10]) Gèrgur Veliki papa nalažući Fortunatu, napuljskomu biskupu, da u někom samostanu nenaměsti stalna duhovnika, piše: „ita ut in eodem loco baptisterium nunquam constituatur, nec presbyterum constituas cardinalem.“ V. B. Gregorii Papae Op. Venetiis 1571. T. II. Epist. lib. VIII. Ep. 3. p. 720. — Kad je od istoga pape molilo duhovničtvo i puk terračinski, da Agnella, biskupa fondiskoga, k njim preměsti, pisao je Gèrgur V. Agnellu: „Et quia defuncto Petro pontifice suo sibi cardinalem postulant te sacerdotem, eorum vota necessario complenda esse praevidimus . . . ideo te authoritate nostra Terraciensi Ecclesiae cardinalem constituimus sacerdotem . . .“ A Terračincem piše: „electionemque vestram valde laudavimus: quia Agnellum fratrem et coepiscopum nostrum probatum jam meritis cardinalem nobis constitui deprecamini sacerdotem. . . Agnellum directa praeceptione Ecclesiae vestrae cardinalem esse statuimus sacerdotem.“ Epist. lib. II. Ep. 13. et 14. p. 508—509. — U tom značenju upotrebljava istu rěč i Corpus Juris Canonici: „Provideat etiam archipresbyter vitam sacerdotum cardinalium.“ V. Decr. Greg. lib. I. tit. 24. de officio Archipresbyteri cap. 2.

měseca rujna god. 1378. jošte živućim kardinalom: to bi imali siguran dokaz, da isti imenik nije dostavěrna listina. A tako sbilja i jest. U Contelorievu imeniku pod br. XI. stoji: Porcellus Ursinus episcopus Aversanus, presbyter tit. S. Clementis; pod br. XIII.: Bartholomaeus Mazzavaccha (de Mezanachis kod drugih) Bononiensis episcopus Reatinus, presbyter tit. S. Marcelli; pod XV. spomenuti već: Joannes Archiepiscopus Pragensis, presbyter tit. SS. XII. Apostolorum; pod XVI: Guillelmus tit. S. Eustachii. Navedena ova četiri naslova Vèrban nije jošte poděliti mogao, kad je pod konac rujna g. 1378. kardinale imenovao, zašto bo tada življahu jošte kardinali pravi vlastnici ovih naslovah. U poslanici, koju je Vèrban dne 6. studenoga (VIII. Idus Novembris) g. 1378. kolonjskom nadbiskupu i njegovoj stolici podredjenim biskupom pisao, tuži se poimence na doli stavljene kardinale, [11]) — a u bulli, koju je isti papa „Romae apud S. Mariam in Transtiberim III. Kal. Decembris pontificatus nostri Anno primo“, dakle 29. studenoga 1378. proti protupapi i kardinalom kolovodjam fondiskoga izbora izdao, osudjuje i izobćuje on doslovno: „Robertum olim Basilicae XII. Apostolorum, vulgariter dictum Gebennensem (protupapa Klement VII.); Geraldum olim tit. S. Clementis vulgariter dictum Majoris Monasterii; Joannem olim tit. S. Marcelli vulgariter dictum Ambiensem presbyteros — i Petrum S. Eustachii olim diaconum Cardinales.“ [12]). Iz povèršnoga samo uzporedjenja naslovah ovih kardinalah s naslovi onih, koje sam gori više iz Contelorieva imenika izvadio, udara odmah u oči, da su to jednoisti naslovi, koji su ovim poslědnjim, pošto ih je Vèrban dva puna měseca istom nakon proglašenja onih pèrvih s časti skinuo, prigodom istoga proglašenja u rujnu jošte punim pravom pripadali, te ih tako Vèrban niti nikomu drugomu nije udělit mogao. S toga proizhodi, da isti Conteloriev imenik nesadèržaje samo kardinale godine 1378., nego i kasnije. To se i tim posve potvèrdjuje, što pod br. XV. navadja rečenoga jurve Ivana Očka vlašimsko-

[11]) V. Raynaldi Annal. Eccl. l. c. p. 41—44.

[12]) V. Mansi Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio Venetiis 1784. T. XXVI. p. 611—614.

ga (Joannes Ocellus de Wlassim) [13]), nadbiskupa pražkoga (1364—1380.), o kom se znade, da je tek god. 1379., kao što ćemo i malo niže viděti, grimizom nadaren. — Bit će, čini mi se, toga dosta za uvidit, da su u ovom imeniku, koj me je u nastavljanju iztraživanja obustavio bio, stožernici dviuh, ako ne više godinah poměšani i u jedno stèrpani, te da taj Srećko i ako u drugom svakom obziru, a to jamačno u pogledu ovoga svoga imenika nije sretan bio, tim manje, što ga on sám glede dvojice u njega uvèrstjenih kardinalah pobija, kao što ćemo i to malo niže primětiti.

Priložimo sada isto měrilo posebice našemu Dimitru. Njegov neposredni predšastnik bio je Hugo de Morlaix, biskup Saint Prieux-ski, koj se je kao kardinal pisao „Hugo tit. SS. quatuor Coronatorum vulgariter dictus a Britannia.“ Dok je ovaj živio a nebio lišen kardinalskoga dostojanstva, niti nije Vèrban Dimitru njegova naslova poděliti, niti Dimitar njegova naslova nosit mogao. Ovom Hugonu ušao sam pèrvi put u trag dne 19. travnja 1378. u poslanici, kojom su kardinali rimski avinjonskim smèrt Gèrgura XI. a izbor Vèrbana VI. prijavili, i koju je uz ostalih 18 kardinalah podpisao i „Ugo tit. SS. quatuor Coronatorum“ [14]). Zatim našao sam ga u molbenici jednoj, koju je iz Anagnie dne 20. lipnja 1378. Vèrbanu poslao, i želeći mu mnogo sretnih godinah ovako ju podpisao: „Humilis creatura Vestra Cardinalis Britanniae.“ Pod molbenice od 29. lipnja i 1. sèrpnja iste godine ubilježio je: „Vester humilis capellanus et orator Hugo tit. SS. quatuor Coronatorum presbyter Cardinalis.“ [15]) Pozivnicu, kojom su u Anagnii boraveći kardinali druge k sebi zvali, podpisao je dne 20. sèrpnja 1378. i „Hugo tit. SS. Quatuor Coronatorum.“ [16]) Poslědnji put pade mi njegov podpis u oči u okružnici na sve věrne od 9. kolovoza iste godine, kojom kardinali iz Anagnie očituju, da je Vèrban usilovno i pogrěšno izabran za papu [17]). Hugo bio se je doduše

---

[13]) „Ex familia Vlassinia“ kaže Dubravius Olomuzensis Ep Hist. Boh. Francofurti 1687. p. 589.

[14]) Raynaldi l. c. p. 8—9.

[15]) Iz Niema T. II. de schis. p. 31. kod Raynalda l. c. p. 12.

[16]) De schis. T. II. p. 38. V. Raynald l. c. p. 19.

[17]) V. Raynald l. c. p. 23—24.

takodjer odmetnuo od Vèrbana, ali ga ovaj nije uz onu gori navedenu četvoricu dne 29. studenog 1378. s časti skinuo i izobćio, već s mnogimi drugimi mukom mimoišao, nadajući se, da će, ostavivši im nadu oproštenja, sklonit ih da priznadu njega za papu i povrate se u Rim [18]). Zato naslova „SS. quatuor Coronatorum" Vèrban nije jošte godine 1378., kad je naimenovao kardinale, nikomu podati mogao Nemože se reći, da bi, pošto mu poslě 9. kolovoza nigdě više spomena nenadjoh nit iste nit slědeće godine, bio jošte prije izbora u rujnu Hugo preminuo; jerbo je jošte god. 1381. živio. Naime iste godine a dne 1. lipnja izdao je u Rimu Karlo, kralj napuljski, javnu listinu na uzdarje, što mu je papa kraljevinu napuljsku predao, u kojoj obećaje, da će svetoj stolici vazda věran biti, a odmetničke kardinale, medju kojimi se poimence spominje „Hugo olim tit. SS. Quatuor Coronatorum vulgariter dictus de Britannia," i sve njihove pristaše neće nikojim načinom podupirati, ili koliko uzmogne, dopustiti, da ih drugi podupiru, već progoniti, dok se obrate [19]). Tim je Hugo prije toga vremena, a ipak poslě studenoga 1378. morao izobćen biti, te u njem, kao predšastniku Dimitrovu u naslovu kardinalskom imamo opet novi dokaz kao što za netočnost Contelorieva imenika, tako i za to, da Dimitar god. 1378. nije jošte naimenovan kardinalom. —

Došao bi samo do pol puta, da ovdě prestanem, a o svojih cěnjenih čitateljih predpoložiti moram, da bi s ovim dosad im predloženim samo niječnim dokazivanjem nezadovoljni bili. Zato ajde jošte i dalje put pod noge da potražimo istavnih razlogah, kada je Dimitar kardinal zazbilja postao, i što je u to vrěme bio?

Na tom putu sukobih se najprije s Raynaldom, koj mi u svom jeziku ovako pripovědaše: „Tutati erant egregie Urbani aequis-

---

[18]) „Distulit severitatem in alios Cardinales schismaticos distringere, ut ipsos ad officium veniae spe revocaret, ac pariter acceptam a Jacobo Ursino, et Petro Florentino, ac Simone, Mediolanensi Cardinalibus, qui antipapatus adipiscendi spe ducti Fundanae synagogae interfuerant, injuriam clementia dissimulavit, ne in desperationem metu animadversionis adigeret, eorumque accessione schisma convalesceret." Raynaldi Ann. Eccl. l. c.p. 44.

[19]) V. Raynald l. c. p. 81—88.

simam causam nonnulli praesules Bohemi et Hungari, quorum praecipuos Urbanus hoc anno (1379), ut refert Alfonsus Ciaconius [20]) (in Urb. 6.) ex monumentis bibliothecae Trivultianae in Cardinalium numerum adscripsit. Fuere ili Joannes Oczkio, Episcopus Olomucensis (bolje Pragensis, kamo je već god. 1364. iz Olomuca prenešen), schismaticorum hostis acerrimus, Demetrius Hungarus Archiepiscopus Strigoniensis, Valentinus Episcopus Quinque Ecclesiensis. Et quidem Oczkio Basilicae SS. XII. Apostolorum, Demetrio SS. Quatuor coronatorum, Valentino S. Sabinae presbyterales tituli collati fuere. De hac vero et alia priori Cardinalium creatione questum Antipapam in suis litteris adversus Urbanum, XIII. Julii proximi anni promulgatis observat Felix Contelorius [21]) (in Elencho Card.)" [22]). — Za njim dodje Fleuri, te pozivajući se takodjer na okrajku na Ciaconievo dělo „Vitae Rom. Pontif. et Card." stade mi o istih sgodah ovako beseditì: „Urbano parebant pars maxima Italiae, Anglia, Germania, ubi eum Rex Wenceslaus diserte agnoscebat, obnoxia eidem Bohemia, Belgii pars major, et Hungaria: cujus Regem Ludovicum arctius sibi obstricturus papa Urbanus hoc anno 1379. Cardinales creavit duos Hungaros, nempe Demetrium Strigoniensem Archiepiscopum, et Valentinum Antistitem Quinque Ecclesiarum: huic templum S. Susannae (imao bi reći Sabinae), illi aedem Quatuor Coronatorum assignavit. In Wenceslai gratiam Bohemum quoque Oczkium Olomutii (?) Praesulem decrevit Cardinalem de duodecim Apostolis." [23]) Za ovimi uzè mi Natalis Alexander bez vremena naimenovanja izbrajati množtvo stožernikah, od Vèrbana VI. u svetu skupštinu primitih, izmedju kojih si zapamtih: „Joannem Oczko, Boemum; Demetrium, Hungarum, Strigoniensem Antistitem; Valentinum, Hungarum, Quinqueecclesiensem Praesulem." [24]) Jošte bi više ovakovih svědo-

---

[20]) Činim pozorne čitatelje, da je tò onaj isti Ciaconius, kojega rěči Kèrčelić na svoj kalup nabija.

[21]) Dakle Felix Contelorius proti svom vlastitom imeniku tvèrdi, da je Dimitar g. 1379. povišen na kardinala!

[22]) V. Annal. Eccles. l. c p. 61—62. Nro. 39. ad An. 1379.

[23]) V. Hist. Eccl. T. XXIV. p. 347. ad An. 1379.

[24]) Natalis Alexandri Hist. Eccl. Ferrariae 1762. T. VIII. p. 61.

čanstvah iz novijih sgodopisacah sabrati mogao; ali oni ili su rabili ove pisce u sastavljanju svojih dělah, ili govoreći o Dimitru služe se (n. p. Fessler) toli obćenitimi i neopreděljenimi izrazi, da iz njih saznaš doduše, što je sve Dimitar bio, i da je kardinal postao, — ali što je upravo prigodom svoga povišenja na stožerničko dostojanstvo bio, i točno u koje se je vrème isto povišenje slučilo, toga nam jasno nekažu; a o tom se upravo u našem pitanju radi, i to dvoje znati treba, da se isto pitanje sretno rěšiti uzmogne.

Medjutim mnogi od mojih čitateljah čuvši tvèrdjenja navedenih uglednih pověstnikah, bit će valjda rekli: evo to se ipak jasno vidi, da je Dimitar istom g. 1379. kardinal postao i tada već nadbiskup ostrogonski bio. Ja pako od svoje strane izpověditi moram, da nisam napram ovim inače svega štovanja dostojnim piscem kao mnogo kasnije živućim toliko věre imao, da se uzdam u puko njihovo tvèrdjenje, već sam sve okolnosti smatrao, zajedno ih uzporedjivao i metnuo prije na sito i rešeto kritike, da dobijem čistu istinu. Tim pretresivanjem izadje na vidělo, da je moje nepověrenje osnovano bilo, buduć njihovo izvěštje nije dosta točno nit istinito. Obadva naime pèrva, Raynald i Fleuri, kažu, da je g. 1379. s Dimitrom ostrogonskim i Ivanom pražkim stekao čast kardinalsku i Valentin biskup pečuvski (1374—1408); a to nije istina. Natalis Alexander nenavodi istina godine, ali ipak to isto mnije, dočim Valentina po priměru one dvojice odmah za Dimitrom stavlja; pače u mletačkom izdanju njegove pověstnice stoji poslě Ivana Očka, pražkoga nadbiskupa, Dimitar kao pečuvski biskup („Demetrium, Hungarum, Quinqueecclesiensem Praesulem“)[25]) — Bezdvojbeno je usuprot, da je dvě godine kasnije, t. j. godine 1381. Valentin, biskup pečuvski, s Pavlom, biskupom zagrebačkim, bio u Turinu, gdě su kao poslanici kralja Ljudevita utanačili mir medju janovljani (genovezi), kraljevimi saveznici, i mletačkom skupnovladom. Očevidci i suvremenici, koji nam taj mir opisuju, neznadu posve ništa o Valentinovu kardinalstvu, nazivajući ga samo biskupom [26]). U kraljevskih poveljah

[25]) V. Natal. Alex. Hist. ed. Venetiis 1778. Fol. Tom. VIII p. 55.

[26]) Raphainus Caresinus kaže: „Cum sufficientibus mandatis mittere curaverunt videlicet: Reverendos in Christo Patres, DD. Valentinum De-

toga vremena napisan je Valentin samo „Episcopus Quinqueecclesiensis, Decretorum Doctor“, dočim se kasnije spominje kao „Cardinalis tit. S. Sabinae Ecclesiae Quinqueecclesiensis Gubernator ili Administrator“ Izvan toga dne 1. lipnja 1381., kada je Vèrban VI. kraljevinu napuljsku prenio na Karla, a ovaj opet za to obećao věrnost svetoj stolici, življaše jošte Valentinov kardinal-predšastnik; obe bo ove listine podpisà „Ego Joannes tit. S. Sabinae presb. Card. subscripsi.“ [27]). To potvèrdjuje i sám papa Vèrban prigodom razmirice, koja se je bila porodila medju Dimitrom, kardinalom upravljateljem nadbiskupije ostrogonske, i Valentinom, biskupom pečuvskim. Onaj je sazvao cèrkvenu narodnu skupštinu, a ovaj je pozivajući se na něke podmetnute papinske povelje svojim duhovnikom zabranio na nju iti. Dimitar se je radi toga pritužio u Rimu, a papa je dne 8. lipnja 1382. odpisao predstavniku bačkomu (Praeposito Bacsiensi) i naložio mu, da tu prepirku u ime apoštolske stolice pravedno poravna. U toj poslanici Vèrban imenuje opetovano Dimitra kardinalom i kao takova „Dilectum filium,“ dočim Valentina samo biskupa i kao takova polag styla rimskoga dvora „Venerabilem fratrem“ nazivlje [28]). Više je to nego treba za uvidit, da Valentin nije onda, kada Raynald i Fleuri izrikom uvěravaju, a Natalis Alexander mučeć priznaje, već mnogo kasnije kardinalom postao. No to je samo jedno, što nam sumlju proti svědočanstvu ovih muževah potaknuti mora. — Sva tri ova pisca cèrpili su ono, što pripovědaju, iz Ciaconia. Raynald ga poimence navadja kao jamca; Fleuri se na okrajku pozivlje, kao što je rečeno, na dělo istoga Ciaconia; a Natalis Alexander izbrojivši svoje stožernike pridaje: „Plures alios Ciaconius noster et alii, qui de Cardinalibus egere, indicant“, [29]) odkale vidimo, da je i on iz Ciaconia

---

cretorum Doctorem et Paulum Zagrabiensem Episcopos, Procuratores Serenissimi Principis Ludovici Dei gratia Hung.“ itd. — Marianus Sanutus piše o istom miru: „Questi furono gli Oratori andati a Torino per trattare la pace. Del Serenissimo Re d' Ungheria, Don Valentino Vescovo de Cinque Chiese, Dottore, Don Paolo Vescovo de Zagabria.“ V. Muratorii Scrip. rer. Ital. T. XII. col. 465. kod Kollera l. c. p. 144.

[27]) V. Raynald l. c. p. 81—88.

[28]) V. Pray Spec. Hier. Hung. P. I. p. 66—68. ili Fejér Cod. Dipl. l. c. p 596—598.

[29]) V. Nat. Alex. Hist. Eccl. ed. Ferr. T. VIII. p. 61.

radio. Sva dakle ova trojica pred sudom zdrave kritike samo toliko, a i ništa više, ugleda imadu, koliko sám jedini Ciaconius. A šta da dèržimo o Ciaconiu? koliko važe on zazbilja u našem pitanju? Njegove rěči o Dimitru: „cui praedictus Pontifex Regis Pannoniae rogatu, Ecclesiam Strigoniensem commendat, quae ejus in Cardinalitium Senatum lectione Pastore vacaverat", dale su povod i Kèrčelićevu mněnju, da je Dimitar već kao zagrebački biskup bio stožernik; — a zazbilja iste ove rěči nemogu se drugačije tumačiti, nego da Dimitar prigodom svoga povišenja na kardinala nije jošte bio nadbiskup ostrogonski, — buduć je tada ista stolica bila izpražnjena, — nego da je jošte bio biskup zagrebački. Ako dakle Ciaconius drugdě tvèrdi, da je Dimitar kao nadbiskup ostrogonski imenovan kardinalom: to si nije doslědan ostao, već si protuslovio, — što je na jednom městu rekao, to isto je na drugom porekao. Nastaje dakle najprije pitanje, koje tvèrdjenje Ciaconievo je istinito? A ovo pitanje naravno niti iz Ciaconia, niti iz onih, koji se na njega kao na vrelo pozivlju, nemože se rěšiti.

Takovi svědoci, koji dokazane neistinitosti — ma i bona fide — pripovědaju, koji svoje izreke o dogodjaju, što se je više stotinah godinah prije njih slučio, osnivaju na neizvěstna, dvojbena, nedoslědna, nesuglasna, pače protuslovna tvèrdjenja jamca takova, koj je sám opet do 180 godinah kasnije živio, nego se je sbilo, o čem toli sumljivo i nedostatno svědoči, — takovi svědoci doista neimaju niti za pravedna sudca niti za točna pověstnika dovoljna, kamo li odlučiva ugleda. Tim i mi, ako nećemo, da nas tkogod radi lahkověrja pravedno ukori, rěšenje našega pitanja ovako nesigurnim rukam pověriti nesmijemo. Tà tko nam može ujamčiti, da oni, koji su toliko pogrěšili o naimenovanju Valentinovu, i koji toli dvolična provodiča slěde, nisu isto tako posèrnuli i glede Dimitra? Valja nam dakle, ako se podpune izvěstnosti dokopat želimo, ubavěst potražiti na sigurnijem městu, u bistrijem vrelu. A tko bi nam glede našega pitanja čistu istinu bolje i točnije mogao kazati, nego isti Dimitar, koj je to najbolje znati morao! Pitajmo ga dakle: što je bio on tada, kada mu je čin kardinala u dio pao? i u koje vrěme se je to po prilici dogodilo? A on nam kroz usta i kraljevskih i svojih poveljah ovako odgovara:

U kraljevskih poveljah od 11. veljače i 4. lipnja god. 1379. čitam: „Datum per manus Venerabilis in Christo Patris ac Domini, Domini Demetrii Archiepiscopi Strigoniensis, locique ejusdem Comitis perpetui, Aulae Nostrae Cancellarii, dilecti nobis et fidelis" [30]). Iste godine sutradan cvětnice (feria secunda proxima post Dominicam ramis palmarum. Anno Domini MCCCLXXIX.), što je bilo 4. travnja, potvèrdjujući listine svojih dviuh predšastnikah, počimlje sám ovako: „Demetrius, Dei et apostolica gratia Archiepiscopus Strigoniensis, locique ejusdem Comes perpetuus et Aulae regiae Cancellarius" [31]). Suprotivno u kraljevskih poveljah od 8. ruj. (u matici stoji sexto Nonas, što nije moguće, valjda ima biti Idus), 11. listop. g. 1379. zatim 23. sèrp. g. 1380. i t. d. čitam: „Datum per manus Reverendissimi in Christo Patris et Domini, Domini Demetrii, miseratione divina tituli Sanctorum quatuor Coronatorum Presbyteri Cardinalis, Gubernatoris Ecclesiae Strigoniensis, locique ejusdem Comitis Perpetui, Aulae nostrae Cancellarii, dilecti nobis et fidelis" [32]). A sám on stavio je na čelo triuh listinah, koje je na korist ostrogonskoga kaptola u Višegradu (in palatio habitationis nostrae) dne 3. kolovoza 1379. (tertio die festi ad Vincula B. Petri Apostoli) izdao, ovako svoj naslov: „Demetrius miseratione divina tit. SS. quatuor Coronatorum Presbyter Cardinalis Apostolicae sedis Legatus ac Gubernator Ecclesiae Strigoniensis" i t. d. [33]). — Mislim, da će svatko iz ovih napisah i naslovah lasno razabrati, da je Dimitar bio nadbiskup ostrogonski, nebivši jošte stožernik; da se je 4. lipnja (junia) poslědnji put kao nadbiskup, a 3. kolovoza (augusta) pèrviput kao kardinal napisao; da je dakle izmedju toga vremena kardinal postao, ili glas o svom povišenju primit morao. Pa je tako, buduć nam ini pisci měsec i dan, kada je Vèrban g. 1379 drugiput kardinale imenovao, zabilježili nisu, istini skroz podobno, da ga je papa na duhovske kvatre, koje od srědine svibnja do druge polo-

---

[30]) V. Cod. Dipl. Hung. T. IX. Vol. V. p. 310. 316.

[31]) Cod. Dipl. l. c. p. 327—329.

[32]) Cod. Dipl. l. c. p. 319—320. 387—390. 391—394.

[33]) Cod. Dipl. l. c. 329—333.

vine lipnja padaju, a godine 1379. od 1.—4. lipnja su bile, kardinalom imenovao. —

Ali zašto se je Dimitar kao kardinal podpisivao „Ecclesiae Strigoniensis Gubernator," a ne više „Archiepiscopus?" Glede onih, koji nisu cèrkvenom pravu i njegovoj pověstnici věšti, opazujem, da tomu imadu dva uzroka. U tadanje vreme i polag tadanjega običaja kardinal, kao u višjem dostojanstvu postavljen, nije mogao skupa obnašati nižju čast nadbiskupa ili biskupa tako, da ujedno ima dotični naslov; već je samo uz posebnu dozvolu mogao upravljati biskupijom pod imenom „Administratora" ili „Gubernatora". Kasnije se je odustalo od toga glede nadbiskupah i biskupah; ali se je ovaj običaj jošte do danas uzdèržao u drugih někih slučajih. Tako n. p. ako je Nuntius ili Datarius kardinal, zove se: Pronuntius, Prodatarius i t. d. — Drugo: radi toga, što jedan duhovnik nemože pravno posědovati dvě cèrkvene nadarbe (beneficia), nije nijedan kardinal (već kao nadarbenik svoje naslovne cèrkve) mogao zadèržati naslov i užitak jošte druge koje cèrkvene nadarbe. Kasnije pošto više biskupah i nadbiskupah, imajućih bolje nadarbe, nije htělo ih se odreći i primiti kardinalsko dostojanstvo, zavladao je običaj, te je papa onim kardinalom, koji nisu htěli u Rim doći, davao dozvolu, da mogu na svojih biskupijah ostati i dohodakah se uživati, ali da se ujedno moraju biskupskoga ili nadbiskupskoga naslova odreći, pa svoje stado pod imenom „Gubernatorah" ili „Administratorah" upravljati. Priměr takove dozvole imamo u istom Vèrbanu VI., koj ju je, premda bez uspěha, podělio nadbiskupom moguntinskom, trevirskom i kolonjskom, zatim Arnoldu lodijskom i Venceslavu vratislavskom biskupu, te Petru Rosenbergu, duhovniku i českom plemiću, kada im je godine 1385. kardinalsku čast udělio [34]). Iz toga dakle slědi, da, dok se je Dimitar pisao nadbiskup, nije mogao biti kardinal, a odkad je postao kardinal, nije se mogao više pisati nadbiskup, već samo „upravljatelj ostrogonske

---

[34]) V. Fleuri l. c. p. 395. ad An. 1385: „At hi sex post longam deliberationem id honoris recusarunt: etsi Papa quinque Praesulibus concesserat ultro, ut suam quisque Ecclesiam in rebus sacris profanisque administrandam per omnem vitam servarent."

cèrkve." A tako sam ga zazbilja od poslě ne samo po svih kraljevskih poveljah, nego i u istoj oporuci kraljice Jelisave, u kojoj ga ovèršiteljem ove oporuke imenuje, napisana našao [35]). Samo je on jedan jedini put, koliko mi je u onovremenih pismih i listinah u oči palo, kao već kardinal napisao se „Archiepiscopus Strigoniensis" bez kardinalskoga naslova, i to na ustanovah ostrogonske synode, koju je g. 1382. sazvao bio, i od koje nam je samo kratku uspomenu Péterfy [36]), a několiko preostavših odlomakah Fejér sačuvao [37]). No ima i tomu razlog. Kardinal kao takov ima biskupska prava samo u svojoj naslovnoj cèrkvi, a ne izvan nje; biskupijsku synodu može sazvat i dèržat samo biskup, a narodnu ili pokrajinsku, kao što je ova bila, samo nadbiskup kao takov, a ne samo upravljatelj. Da dakle sazvanju i ustanovam ove synode tkogod radi toga neprigovori, sazvao je on ovu skupštinu i podpisao njene ustanove iznimkom kao nadbiskup ostrogonski, nit nespominjući kardinalskoga naslova. Tako je upravo učinio i njegov sudobnik spomenuti jurve Ivan kardinal pražki, kad je god. 1381. Concilium Pragense obdèržavao [38]).

Što nam je Dimitar sám o sebi tako razgovetno kazao, to isto potvèrdit će nam jošte dva uzvišena lica.

Medju mnogimi inimi za ugarsku i našu pověstnicu prevažnimi listinami, koje je pokojni opat i čuvar knjižnice peštanskoga sveučilišta, Gj. Fejér, u svom Diplomatičnom Codexu sabrao, sačuvao nam je i presudu jednu Nikole Gare, ugarskoga nadvornika i kumanskoga sudca, izrečenu u parnici, što je od godine 1378. do 1380. pred njim tekla i rěšena. Ovu parnicu podignuo je radi něke nadbiskupiji ostrogonskoj odtudjene svojine Ivan nadbiskup proti Miholju i Ivanu, sinom Ladislava de Putnuch. Poslě Ivanove smèrti [39])

[35]) V. Georg. Pray Annales Veteres Hunnorum, Avarum et Hung. Vindobonae. 1761—1764. Fol. P. II. p. 147—149.

[36]) Car. Péterfy Concilia Ecclesiae Rom.-Cath. in Regno Hungariae P. I. p. 180—182.

[37]) Cod. Dipl. l. c. p. 598—602.

[38]) Mansi Sacr. Conciliorum nova at amplissima Collectio, Venetiis 1774. T. XXVI. p. 690—694.

[39]) Evo nam opet dokaza, da je Ivan, a ne Toma nadbiskup bio neposredni predšastnik Dimitrov na stolici ostrogonskoj. Kaže se u ovoj presudi izrično:

nastavio je parnicu i Dimitar nadbiskup. U rečenoj ovelikoj presudi vèrhu ove parnice, koju je palatin Nikola Gara na zahtěvanje Dimitrovo u Višegradu g. 1380. dne 24. listop. (XXIV. octavarum Festi beati Michaëlis Archangeli praedictarum. Anno Domini MCCCLXXX.) izdao, i koja se jošte dandanas u matici u primacialnom arkivu u Ostrogonu čuva, pobilježen je u kratko sav tečaj ove parnice sa svimi ustanovljenimi ročišti. Ova okolnost čini spomenutu presudu, i ako ne u drugom obziru, a to sigurno u rěšenju našega pitanja važnu. Dočim bo nadvornik Gara u ročištih osmine bogojavljenja (sv. triuh kraljah) t. j. 13. sěčnja, osmine pepelnice (čiste srěde) t. j. 25. veljače i četvèrtka poslě uzkèrsa t. j. 14. travnja g. 1379. nazivlje tužitelja samo „Dominus Demetrius Archiepiscopus Strigoniensis, Aulae Regiae Cancellarius", imenuje ga u oči osmine Miholja (ipsis octavis instantibus), dakle 5. listopada iste godine pa sve do svèrhe „Dominus Demetrius tituli SS. quatuor Coronatorum Presbyter Cardinalis, Gubernator dicti Archiepiscopatus Strigoniensis, Aulaeque Regiae Cancellarius" [40]. Vidi se dakle, da nadvornik Nikola Gara jošte oko uzkèrsa, što je bilo oko srědine travnja g. 1379. o kardinalstvu Dimitra nadbiskupa ostrogonskoga ništa znao nije; a iz toga slědi, da je Dimitar prije bio nadbiskup ostrogonski, pa već kao takov postao kardinal.

Napokon čujmo, da nam to jošte s visine prestolja bezdvojbeno i sa svom snagom zasvědoči sveti ugled kraljevskoga veličanstva. — Ljudevit kralj zaručio je svoju kćer, kraljevnu Hedvigu, vojvodi Maksimilianu, sinu Leopolda, vojvode austrianskoga, obrekav si zetu u ime miraza dvěsta tisućah zlatnih for., a věnčao ih je god. 1379. u Haimburgu nad Požunom naš Dimitar. Godine slědeće 1380. pèrve nedělje korizmene (Dominica Invocavit), što je bilo 12. veljače, izdao je Ljudevit od svoje strane i u ime kraljicah Jelisavah, majke i supruge svoje, u Zvolenju (Zolii) povelju, u

„interimque ipso Domino Joanne divina volente clementia, cui humanae imbecilitatis ratio nequit obviare, viam universae carnis ingresso, et in ipsius Sanctae Strigoniensis Ecclesiae Archiepiscopatus dignitatem Domino Demetrio, pridem Episcopo Zagrabiensi, Aulae Regiae Majestatis Cancellario per Dei et Apostolicae Sedis gratiam sublimato" i t. d. V. Cod. Dipl. T. IX. Vol. V. p. 435.

[40]) V. Cod. Dipl. l. c. p. 445—444.

kojoj rečenu ženitbu i tom prigodom sklopljenu ženitbenu pogodbu svečano potvèrdjuje. U toj povelji [41]) kažu kralj i kraljice: „Quod inclytam puellam Dominam Hedvygen, filiam nostram charissimam, Duci Wilhelmo, ejus (Leopoldi) filio primogenito legitimam tradidimus in uxorem; eam in domum praedicti fratris nostri eo tempore transmittentes, quando reverendissimus in Christo Pater et Dominus Demetrius, *tunc* Archiepiscopus Strigoniensis, *nunc* vero Sacrae Romanae Ecclesiae Cardinalis, eos Haimburgae in Ecclesia Parochiali cum debita solemnitate, indutus pontificalibus, ad invicem copulaverit. . ." [42])

Pred takovim svědočanstvom nestaje svake dvojbe! — A meni neka dopušteno bude, da ovaj pověstni pokus svoj zaglavim rěčmi, koje je Tertullian drugom prilikom napisao, no koje su meni u poslu ove razprave svedjer pred očima lebdile: „Veritati nemo praescribere potest, non spatium temporum, non patrocinia personarum." Lib. de relig. virg. C. I.

* *

*

Poslědak svega ovoga iztraživanja jest taj, da u dugačkoj i slavnoj povorci zagrebačkih biskupah, koji su preko sedam stolětjah na biskupskoj stolici glavnoga grada Hèrvatske sědili, nije nijedan bio kao biskup zagrebački kardinal svete rimske cèrkve.

---

[41]) Ovu povelju, koja se u matici jošte čuva u tajnom dvorskom arkivu u Beču, podpisalo i svojimi pečati podkrěpilo je mnogo velmožah duhovnoga i světovnoga stališa. Medju ovimi spomenut ću samo někoje za nas znamenitije. To su: Dimitar, kardinal i upravljatelj nadbiskupije ostrogonske. Pavao, biskup zagrebački, Stěpan i Ivan, bratja i grofovi modruški i kèrčki, Nikola Seč, dalmatinski i hèrvatski ban, grof zagorski (bez imena), Ivan Trentul, grof požežki, Nikola i Toma, grofovi kèrbavski, Franko, sin Konje bana. V. Cod. Dipl. l. c. p. 379.

[42]) V. Cod. Dipl. l. c. p. 336—380.

Ovo najvišje odlikovanje, koje katoličkom vèrhovnom pastiru može u dio pasti, bì sačuvano za sada sretno vladajućega preuzoritoga kardinala i nadbiskupa našega Jurja Haulika váraljskoga!

Tim načinom promisao Božja odluči, da onaj muž, u kom su postignutjem osebne hèrvatsko-slavonske cèrkvene dèržave davno gojene želje naše domovine izpunjene, i koj je pèrvi zagrebačku pèrvostolnu cèrkvu nadbiskupskim plaštem uresio, — da ju ovaj isti muž uzvede na vèrhunac slave, obasjavši joj lice dičnimi traci rumen-ruha!

A pravo je i vrědno sasvim, da je tolika čast cèrkvi zagrebačkoj u dio pala kroz onoga njenoga glavoredovnika, u kojem jednom stiču se sve krěposti svih njegovih predšastnikah; — koj si je prevèrstnim rukovanjem svoga apoštolskoga zvanja i svojimi mnogimi dobrimi děli toliku ljubav svetoga otca steći znao, da mu je nadarivši ga nadbiskupskim plaštem upravljanje cěle cèrkvene dèržave pověrio, a evo sada iz broja svoje bratje u sjajni sbor svojih milih sinovah uvèrstio; — komu je njegovo c. k. apoštolsko veličanstvo uresilo pèrsa sjajnimi znaci carskoga priznanja, — a napokon izabralo ga, ba bude kardinalom krune; — koj je kroz osamnaest godinah i u težka vremena upravljajući cèrkvenimi a velikom stranom i gradjanskimi poslovi blagostju sèrdca, bistrinom uma, mudrom uměrenosti i premnogimi dobročinstvi, koja je novoj svojoj domovini u svakom obziru velikodušno izkazao, sve žitelje otačbine naše na duboko štovanje i věkovitu zahvalnost si obvezao; — kojega su razborito postupanje i izgledni čini učinili ljubimcem cěle carevine, — pače komu s toga i preko granicah njenih u dalekom inostranstvu ime slavno slovi!

Radi svega toga kao što je sigurno, da je preuzoriti gospodin stožernik i sadanji naš pèrvostolnik kao pèrvi nadbiskup u lětopisih cèrkve zagrebačke početnik nove dobe: tako isto neima dvojbe, da će radi njegovih dělah i zaslugah najsjajniji list ovih lětopisah vazda posvetjen biti imenu njegovom! — A tako dugo, dok bude našega pèrvostolnoga hrama, koj će u svojih posvetjenih zidinah svojim umětnim blagom pobožna čuvstva pobudjivati; — dok bude samostana milosèrdnih sestarah i pripadajućih mu sgradah, u kojih će se drobna děčica ljubeznimi rukami pěstovati, mladež obojega spola

u koristnom znanju obučati i na kèrstjanski život naputjivati, a ubogim bolestnicam tělesne i duševne nemoći lěčiti; — dok bude onih mnogih i bogatih zakladah, iz kojih će zaslužnim ostarělim duhovnikom, siromašnim učenikom, i na mnoge ine koristne svèrhe obilne podpore teći; — dok obstojalo bude gospodarsko družtvo dělovanjem svojim zemaljsko blago našega zavičaja pomnožavajući; — dok napokon bude perivoja Jurje-vesi, u kojem će Zagrebčani zaboravljajući na svoje svagdanje brige nasladjivat se svimi dražestmi, što ih je ovdě blaga priroda toli darežljivom rukom prosula; — dok svega toga bude: bit će dotle toliko sjajnih spomenikah, bit će dotle toliko živih svědokah, koji će od poroda do poroda glasno opominjati na slavno ime pèrvoga zagrebačkoga nadbiskupa i kardinala Jurja Haulika!

Zato dok bude věka i pametara, u posestrimih kraljevinah, u grudih zahvalnih Hèrvatah i Slavonacah

Semper honos, nomenque TUUM laudesque manebunt!!

NARODNA TISKARNICA Dra. LJUDEVITA GAJA.